Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 46, Haziran 2020, s. 233-263

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.43501>

Dr. Öğr. Üyesi Salih GÜLERER

Uşak Üniversitesi, salih.gulerer@usak.edu.tr

HACI BEKTAŞ-I VELÎ'NİN MANZÛM VİLÂYETNÂMESİNİN EPİK YASALARA GÖRE YAPISI

Özet

Velâyetnâmeler ait oldukları zümreler tarafından büyük önem atfedilen edebî metinlerdir. Bu metinler, kendi sûfî anlayışa sahip şahsiyetler etrafında şekillenmiştir. Sûfî çevrelerin kültürü, sadece belli tarikat ve tekkelerle sınırlı olmayıp geçmişteki toplumsal kesimlerin birçoğunu kapsayan bir olgudur. Çünkü tasavvuf, geçmiş kültür hayatımızdaki toplumsal kesimlerin hayatına etkisi olan bir yapıdır da denilebilir. Dolayısıyla devrin sosyal kurumları olan tekkeler etrafında oluşmuş grupları derinden etkileyen “velî” şahsiyetler adına düzenlenmiş olan eserlerin hangi sosyal ve kültürel zeminde üretildiklerinin incelenmesi gerekliliktir. Bir toplumun kültüründeki ürünlerin nasıl oluşup geliştiğini açıklamaya yönelik birçok metin merkezli kuramlardan biri de “Tarihî-Coğrafi Fin Kuramı ve Yöntemi”dir. Bu kuramda halkın ürettiği metinlerin incelenerek belli sonuçlar çıkarmak hedeflenmektedir. Kuram bağlamında halk anlatılarının yapı çözümlemesine yönelik çalışmalardan biri de Axel Olrik’in “Epik Yasaları”dır. Olrik, bu yasaların farklı toplumların halk anlatılarına da uygulanabilir olduğunu söylemektedir. Bu amaçla sûfî çevrelerde önemli yeri olan Hacı Bektaş-ı Velî’nin Manzûm Vilâyetnâmesi’nin anlatı yapısı Axel Olrik’in “Epik Yasaları”na göre incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Manzum vilâyetnâme, epik yasalar, menkabe, yazılı kültür

THE STRUCTURE OF HACI BEKTASH VELİ'S VERSE VILAYETNAME ACCORDING TO EPIC LAWS

Abstract

Velayetnames are literary texts which are accredited a huge importance by the coteries that they belong. Those texts were shaped around the personalities who have their own sofi understanding. The culture of the sofi environments is not only certain cult and lodges, but also a phenomenon which involves most of the social category at the past times. So, it can be said that; because tasavvuf is a structre that has effects to the lifes of the social categories of our lives. Therefore, it's a necessity that to examine that works were set fort the "veli" personalites who deeply effected to the groups which were emerged around the tekkes that were the social institutes of the period, produced in which social and cultural level. One of the text-based theory which tries to explaining how the goods in a society's culture emerged and progressed is "Historical-Geographic Finnish Theory and Method". In this theory, the main purpose is to examining the texts which produced by the society and make inferences from them. One of the works which fronts to the analysis of the public narratives' analysis is Axel Olrik's "The Epic Laws". According to Olrik, these laws can be applied to the different societies narratives. With this goal, one of the having great importance in sofi environments Hacı Bektas-i Velî's Verse Vilayetname's narrative structure is going to be examined in accordance with Axel Olrik's "The Epic Laws".

Keywords: Verse vilayetname, the epic laws, menkabe, written culture

GİRİŞ

Tekke-tasavvuf kültür çevresi, üzerine inşa edildiği sosyal ve kültürel zeminin bilgi kaynağından beslenerek, çeşitli etkinliklerle "bir sosyal eylem alanına" dönüşmüş ve teşkilatlanmıştır. Tekke-tasavvuf kültür çevresi edebiyat geleneğine ilişkin bir kültürel bilgi formu olarak kavrandığında, bu formun içine doğduğu şartların, ürünleri oluşturan temsilcilerle onları dinleyen/okuyan tarafların bir sosyal olay olarak ele alınması ve değerlendirilmesi mümkündür (Arslan vd. 2010: 386). Bu kültür çevrelerin oluşturduğu edebiyat ürünlerinin bir kısmı da menâkıbnâmelerdir. Önemli sûfî şahsiyetlerin hayatları ve buna bağlı olarak söylenen olağanüstülükleri hakkında kendi derviş grupları etrafında dile getirilmeye başlanan anlatımlar zaman içerisinde aktarımda gelişerek çoğalırlar. Böylelikle adı geçen sûfî şahsiyetin kendisinin veya dervişleri sayesinde adının yayıldığı belli bir kültürel alan ortaya çıkmış olurdu. XV. yüzyıldan itibaren müesseseleşmeye başlayan Bektaşî tarikatı çevresinde büyük pîr olarak kabul edilen Hacı Bektaş-ı Velî ve halifeleri hakkında menâkıbnâmeler yazılmaya başlanmıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî ve onun halifeleri için yazılan menâkıbnâme kitaplarına "vilâyetnâme" adı da verilmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî adına yazılmış olan "Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî" veya "vilâyetnâme" adıyla manzum, mensur, manzum-mensur karışık olmak üzere yazılmıştır. Vilâyetnâme kitabı Hacı Bektaş-ı Velî hakkındaki menkabevî bilgilerin kaynağı durumundadır. Tarihî belgelerde Hacı Bektaş-ı Velî hakkında az sayıda belge/bilgi mevcuttur. Ankara Kütüphanesinde Kaygusuz Abdal'a ait bir risaleyle Abdal Musa'ya ait kısa bir risalenin baş tarafında verilen bilgide ve Giritli Derviş Ali tarafından istinsah edilmiş olan Vilâyetnâme'nin baş tarafında tarihî bilgi olabilecek bir açıklama mevcuttur. Buna göre; Hacı Bektaş-ı Velî, H.

606/M.1209/10 yılında doğmuş ve H. 669/ M. 1270/71 yılında ölmüş olduğu söylenebilir (Gölpınarlı, 1990, s. XXIII). Hacı Bektaş-ı Velî'den bahseden ilk tarihî kaynak XVI. yüzyılda Âşık Paşazâde'ye ait *Tevârîh-i Âl-i Osmân* adlı tarih kitabıdır. Âşık Paşazâde bu kitapta Hacı Bektaş-ı Velî hakkında çok fazla bilgi vermeme sebebi olarak onun Osmanlı Beyliği sınırları dışında olmasını söylemektedir. Kitapta; Hacı Bektaş-ı Velî'nin Horasan'dan geldiğini ve önce Sivas'a gittiğini haber verir. Kırşehir, Kayseri gibi şehirlerde dolaştığını Babailer İsyanının önderlerinden Baba İlyas Horasani'yle alakası olduğunu yazar. Çok detaylı bilgi içermeyen ifadelerden Hacı Bektaş-ı Velî'nin kardeşinin Babailerle birlikte olduğunu ve Sivas'ta öldürüldüğünü yazar. Hacı Bektaş-ı Velî ise kardeşiyle hareket etmeyerek Karaöyük'e gider. Burada çeşitli kerametler göstererek çevresindekilere kendisini kabul ettirir. Âşık paşazâde'nin verdiği bilgilerden Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendi halinde bir hayat yaşadığını çıkarmak da mümkün görülmektedir (Paşazâde, 2010, s. 486). Hacı Bektaş-ı Velî'den bahseden en eski kaynak, Elvan Çelebi tarafından yazılan *Menâkıbu'l- Kudsiyye* adındaki eseridir. XIV. yüzyılda yazılmış olan bu kitap üç beyitte Hacı Bektaş-ı Velî'den bahsetmektedir. Bu eserde Hacı Bektaş-ı Velî hakkında çok detaylı bilgi bulunmaz ancak Hacı Bektaş-ı Velî'den, bir Vefâî şeyhi olan Baba İlyas-ı Horasanî'nin halifesi olarak bahsedilmiştir. (Erünsal vd, 1984, s. 169, 170,171) Hacı Bektaş-ı Veli Menâkıbnâmesinde ise tam tersi olarak Baba İlyas-ı Horasanî, Resul Baba adıyla, Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifesi olarak geçmektedir (Gölpınarlı, 1990, s. 36-91). Aslında Hacı Bektaş-ı Velî hakkındaki Menâkıbu'l- Kudsiyye geçen birkaç mısra, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'daki açıklamalarla da örtüşmektedir. Ahmet Eflâkî'nin Farsça olarak XIV. yüzyılda yazmış olduğu *Menâkıbu'l-Arifîn* adlı eserinde Hacı Bektaş-ı Velî'den bahseder. Hacı Bektaş-ı Velî öldükten yüz yıl sonra kaleme alınmıştır (Eflâkî, 1964, s. 371). Eserin, 479. Hikayetinde Hacı Bektaş-ı Velî'nin suyu kana döndürmesi kerametinden bahsedilmektedir (Eflâkî, 1964, s. 480-481). Hacı Bektaş-ı Velî'den bahseden diğer bir kaynak da XV. yüzyılda Abdurrahman-ı Câmî tarafından Farsça yazılmış *Nefehâtu'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds* adlı kitabıdır. Lâmiî Çelebi tarafından *Terceme-i Nefehât* adıyla Türkçeye tercüme ettiği sûfî biyografileri kitabıdır (Ocak, 2009, s. 168). XVI. yüzyıldan başka bir kaynak da; Taşköprülüzâde Ahmet'in *eş-Şakayıku'n-Numâniyye* adlı biyografi kitabıdır. Bu kitapta Hacı Bektaş-ı Velî, diğer kaynaklardan farklı olarak sünnî bir zat olarak ele alınmıştır (Ocak, 2009, s. 169). Hacı Bektaş-ı Velî'nin tarihi hayatı için yazılanlardan hareketle şöyle söyleyebiliriz; Anadolu'ya geliş tarihi 1231 olması muhtemeldir. Babai İsyanının önderi Baba İlyas-ı Horasanî'nin halifelerinden ve onunla aynı sûfî zümresinden yani Vefâî dervîşi olması ihtimal dâhilindedir. Babai İsyanına katılmayarak Suluca Karaöyük'e yerleşmiş ve burada da vefat etmiştir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabevî hayatı, XV. yüzyılda Uzun Firdevsî tarafından yazılmış olan *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli el-Horasânî*'de yer almaktadır (Gölpınarlı, 1990: XXVI). *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî* ya da yaygın adıyla *Vilâyetnâme*'de anlatılanlar özetle şu şekildedir: Hacı Bektaş-ı Velî, Hz. Muhammet soyundan gelir ve babası İbrahim-i Sâni'dir. Daha altı aylıkken şehadet getirmiştir. Lokman-ı Perende'ye gösterdiği kerametlerden sonra ondan "Hünkâr" ve "Hacı" adlarını alır. Lokman-ı Perende'nin halifelerine Hz. Ali'nin "sırrı" olduğunu açıklar ve işaretleri gösterir. Susam yaprağı üzerinde namaz kılar. Babası ölünce sultanlığı Hacı Bektaş-ı Velî'ye teklif ederler ama o tahtı kabul etmeyip kırk yıl ibadet ve çile hayatı yaşar. Hoca Ahmet Yesevî'nin oğlunu birçok kerametler göstererek kurtarır, ülkeyi fethederek halkını da Müslüman yapar. Hoca Ahmet Yesevî'nin tekkesinde kutsal emanetler olan elif-i taç, hırka, çırağ, sofrâ, âlem ve seccade vardır. Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı

Velî'nin halifelere gösterdiği kerametlerden sonra emanetleri ona vererek Rûm ülkesine yollar. Rûm'a yolculuğu sırasında birçok keramet gösterdikten sonra güvercin şeklinde Suluca Karaöyük'e gelir. Rûm ülkesinin gözcüsü Karaca Ahmet'tir. Rûm erenleri, Hacı Bektaş-ı Velî'nin yolunu kesmek isterler ama bunda başarılı olamazlar. Hacı Bektaş-ı Velî, erenleri kendisine halife tayin ederek makamlarına gönderir. Tapduk Emre'yi de kendisine tabi kılar. Suluca Karaöyük'te Çepni boyundan ayrılmış yedi hanelik bir grup Türkmen yerleşmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî de burada, İdris adlı birinin karısı olan Kadıncık denen Kutlu Melek'in evinde kalır. Çevresindekilere kerametler göstererek kendisini kabul ettirir. Sarı Saltık, Yunus Emre, Mevlânâ ve Seyyid Mahmud'la karşılaşmaları anlatılır. Hacı Bektaş-ı Velî, Ahî Evren'le görüşür. Molla Sadettin, Hacı Bektaş-ı Velî'yi ziyarete gelir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin aynı anda birçok yerde bulunabilme gücü vardır. Kadıncık, bir gün Hacı Bektaş-ı Velî'nin abdest suyundan içerek hamile kalır. Üç çocuğu olur ama biri yaşamaz. Böylelikle “nefes evlâdı” olur. Hırkadağı'nda “Gayb erenleri”yle görüşür. Osman Gazi ile görüşür. Hacı Bektaş-ı Velî'nin otuz altı bin müridi olmuştur. Cemal Seyyit, Sarı İsmail, Kolu Açık Hacım Sultan, Baba Resul, Pir Âbi Sultan, Recep Seydi, Sultan Bahaeddin, Yahya Paşa, Barak Baba, Ali Baba, Sarı Kadı bunlardan bazılarıdır. Her bir halife hakkında ayrı kısımlar düzenlenerek onların kerametlerinden de kısaca bahsedilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî, ölünce vasiyetindeki gibi namazını kıldırmaya yüzü peçeli boz bir atlı gelir. Sarı İsmail, onun kim olduğunu görmek için peçeyi kaldırdığında boz atının da Hacı Bektaş-ı Velî olduğunu görür. Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabevî hayatı için de şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Hacı Bektaş-ı Velî, Suluca Karaöyük'e yerleşip kerametler gösterip etrafına birçok derviş toplamıştır. Hayatı boyunca mücerret yaşamış ve terk ü tecrit prensibine bağlı kalmıştır. Çocuğu olmamış kerametle “nefes evladı” olur. Şeri ibadetlerden özellikle namaz kılmaya, tasavvuf unsurlarından riyazete titizlikle uyduğu görülmektedir. Meclisler kurulup semâ yapılmaktadır. Bir kere keramet yoluyla (tayy-i mekân yaparak) bir kere de Anadolu'ya gelmeden Hac ziyaretini yaparak hacı olmuştur. Hacı Bektaş-ı Velî'nin başında elif-i taç, üzerinde ise bir hırka vardır. Hem seyahatlerinde hem de yaşadığı bölgede gayrı Müslimlere ve Türkmenlere kendisini kabul ettirecek faaliyetlerde bulunmuş ve Suluca Karahöyük'te vefat etmiştir.

Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesi üzerine bu güne kadar yapılmış bazı çalışmalar hakkında bilgi vermek gerekmektedir. İlk kitap Abdülbâki Gölpınarlı tarafından “Vilâyet-nâme Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî” başlığıyla yayınlanmıştır. İkinci kitap Bedri Noyan (1996) tarafından yayınlanan “Hacı Bektaş-ı Veli Manzum Vilâyetnamesi” adlı eseridir. Eserin iç sayfasında başlık olarak “Firdevs-i Rûmî Manzûm Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi” yani yazarının adıyla birlikte yazılmıştır. Manzum Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi” başlığı altında nüshanın Latin harfli metni verilmiştir. Üçüncü kitap Dr. Hamiye Duran (2007) tarafından hazırlanan “Velâyetnâme” adlı çalışmadır. Kitapta, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi Kitapları-Şer'îye, Nu. 1076'lı nüsha tam sayfa orijinal metin verilmiş diğer sayfanın yarısı transkripsiyonlu metin yarısı da günümüz Türkçesine göre sadeleştirilmiş metin yer almıştır. Bu nüsha nazım-nesir karışıktır. İstinsah tarihi 1035 (M. 1625/26), müstensihi Bursalı Derviş Selman'dır. Dördüncü kitap ise Dr. Salih Gülerer'in yayınladığını Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesi'dir. Eserin istihzah tarihi H. 1269/M. 1852-53'tür. Eserin yazarı Molla Ali'dir (Gülerer, 2019). İnceleme için Dr. S. Gülerer'in yayınladığı Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesinin seçilmesinin sebebi eserin manzum şeklinin epik karakteri daha iyi yansıtmakta olması, çeviri yazılı metnin verilmesi ve tamamen Türkçe olmasındandır

(2019). Bedri Noyan'ın eseri de manzum olmakla birlikte kitapta ya yazım hatası ya da okuma yanlışlığı diyebileceğimiz hususlar ve birçok baskı hatası da bulunmaktadır.

Toplumların kültürel ürünlerinin nasıl oluşup geliştiğini açıklamaya yönelik metin merkezli kuramsal birçok yaklaşım bulunmaktadır. Metin merkezli yaklaşım genellikle halk edebiyatı ürünleri üzerinden yapılmaktadır (Ekici, 2010: 58). Bu kuramlardan biri de “Tarihî-Coğrafi Fin Kuramı ve Yöntemi”dir. “Karşılaştırmalı Folklor Kuramı” da denilen bu kuramda özellikle halk edebiyatı metinlerini karşılaştırarak belli sonuçlara ulaşılması hedeflenmektedir (Ekici, 2010: 51). İşte bu kuramın içerisinde halk anlatılarının yapı çözümlemesine yönelik çalışmaların ilk örneği Axel Olrik'in “Epik Yasaları”dır. Olrik, “kural” olarak belirlediği bu yasaları farklı toplumların halk anlatılarına da uygulanabilir olduğunu söylemekte ve metin dışı unsurları dikkate almamaktadır (Ekici, 2010: 65). Axel Olrik'e göre halk anlatılarının epik kuralları süper organiktir. Bir halk âşığı ya da destancı anlatısına başladığında farkında olmadan kontrolünde olduğu epik kanunları takip eder (Çobanoğlu, 2005: 115).

Halil İnalçık (1999) Âşık Paşazâde'nin *Menâkıb-ı Âl-i Osmân* adlı tarih kitabını kastederek bu tip menâkıbnâmelerin bir okuyucu tarafından sefer sırasında bozahanelerde veya diğer toplantı yerlerinde bir takım gruplara karşı okunup dinlenilmek üzere yazıldığını ve Paşazâde'nin eserinin okuyucuların yanı sıra dinleyicilerin de göz önünde bulundurulduğunu ifade etmektedir. Özkul Çobanoğlu ise (1999) aynı konulara değinerek “Sözlü Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler” adlı makalesinde epik kuralları göstermiştir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesinde epik yasaların tespitinde Özkul Çobanoğlu'nun (1999) çalışması örnek teşkil etmiştir.

MANZÛM VİLÂYETNÂMENİN EPİK YASALARA GÖRE YAPISI

1. Anlatı Mantiği Kuralı: “Sage'nin bir mantığı (Logik) vardır. Ortaya konulan temaların konunun ana hatlarını etkilemesi gereklidir ve üstelik bu etki temaların anlatı içindeki ağırlığı ile doğru orantılı olmalıdır.” (Olrik, 1994b: 5). Manzûm Vilâyetnâmenin mantığı, Hacı Bektaş-ı Velî'nin büyük pîr oluşuna dayanmaktadır. Bunun iki kaynağı mevcuttur. Birincisi velâyetin kimden alındığı; ikincisi soyunun nereden geldiğidir? Büyük pîr oluşu Hacı Bektaş-ı Velî'ye velâyetin Pir-i Türkistân tarafından verilmiş olması sebebine dayanmaktadır. Vilâyetnâmenin anlatı mantığını oluşturan seçilmiş kişi olarak Hacı Bektaş-ı Velî, yoluna devam ederken karşılaştığı kişilere karşı şecere yoluyla gelen meşruiyetine ve ayrıca Hoca Ahmet Yesevî tarafından seçilmişliğine de vurgu yapmaktadır. Bu durum Vilâyetnâmede şöyle anlatılmıştır. Rûm erenleri Hacı Bektaş-ı Velî mürşitinin kim olduğunu sorarlar. O da mürşitinin Pir-i Türkistân Hoca Ahmed Yesevi olduğunu söyleyerek delil olarak arştan bir belge indirir. Vilâyetnâmede şöyle geçmektedir:

Mürşîdim hem pîr-i türkistândurur
Ol vilâyet ehline sultândurur

Hoca ahmed yesevî çün adıdır
Hem vilâyet issi yek bünyâdıdır

Hem Hudâ nûr-ı nasîbim bî-gümân
Şöyle bil şebah degil ey pâk-cân

...
Didiler bu kavle bürhânı delîl
İsteriz senden didiler şöyle bil

Hazret-i hünkâr ki kasd etdi yara
Hocanın virdigi hüküm göstere

Gördiler gaybdan irdi bir duman
Gelüben hünkârın öninde hemân

Kim yeşil fermân diyülür adına
Açdılar tâ ki göre bünyâdına (29b/1-18) (Gülerer, 1919: 91-92)

Velîliğinin meşruiyeti yönünden de şecere yoluyla Hz. Muhammet'in soyundan gelmiş olması anlayışına uygun düşmektedir. Nitekim sadece Hz. Muhammet'in soyundan geldiğini zikretmiyor aynı zamanda Hz. Ali'nin sırrı olduğunu söylemesi de anlatının mantığı; her zaman doğal dünyanın mantığının dışına çıktığının göstergesidir. Aşağıdaki beyitlerdeki gibi, Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Şeyh Lokman Perende'nin müridlerine kendisini kabul ettirebilmek için kendisinin "Hz. Ali'nin sırrı" olduğunu yani Hz. Ali'nin, kendi vücudunda tecelli ettiğini söylemesi doğal dünyanın mantığının dışındadır.

Dehân açdı hâcî bektâş-ı velî
Şübhe etmek kim benim sırr-ı 'alî

Murtazânın kim ki ol sırrı ola
Hîç 'aceb değil eğer böyle kıyıla

Didiler ki sen misin sırrı 'alî
Didi benim bilinüz dir ol velî (8b/10-12) (Gülerer, 1919: 44-45)

Vilâyetnâmede Hacı Bektaş-ı Velî'nin Hoca Ahmet Yesevî tarafından seçilmişliğine şu şekilde geçmektedir:

Hoca didi bektâşa işidesin
Her ne dersem sana anı idesin

Rûm erenlerine baş etdik seni
Var iriş tâlibleri ile ğani

Dahi yâ bektâş işit dinle sözüm
Kutb-ı 'âlem ben idim bilgîl özüm

Gitmeye bakiye vakt irdi bana
İşte bu rûtbeyi virdim ben sana

Kırk yıl olısar senin devrin tamâm

Bu cihâna kırk sene sensin imâm (24b/1-5) (Gülerer, 2019: 80-81)

“Anlatının (sage) bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim onun temel kuralıdır. Her şeyden önce onun kabul edilmesi büyük ölçüde olay örgüsünün iç tutarlılığına dayanır. Akla sığabilirlik pek seyrek olarak dış gerçeklikle ölçülür.” (Olrik, 1994b: 5). Vilâyetnâmede, anlatının mantığı her zaman doğal dünyanın mantığının dışına çıkmaktadır. Gösterilen kerametler doğal dünyanın mantığıyla bağdaşmaz. Bu sebeple Vilâyetnâmede geçen olaylar doğal dünyanın mantığının dışında bir mantık olduğunun bir göstergesidir. Bu doğrultuda olaylarda doğal dünyanın mantığı dışında animizme ve keramete olan eğilim temel kural gibidir. Animizm ve keramete Hacı Bektaş-ı Velî'nin “beş taş” kendisine şahit olarak göstermesini örnek olarak verebiliriz.

Geldi hünkâr hamis sengin yanına
Nutka gelin didi ey taşlar yine

Hakk te'âlâ emri ile ey 'azîz
Ol taşın beşi de nutka geldi tîz

Didiler ey hâcî bektâş-ı velî
Şâhidüz allâh için açdık dili

Bizi şâhid tutuban ısmarladın
Söyleriz biz her ne ki sen söyledin

Evvel ol sarı erince katına
Öküzimi gözle dir hazretine

Sen didin öküzünü gözlemezem
Sözünü dahı kabûl eylemezem

Gözlemeyince gelür sana zarar
Yâhud kurt yir didin aña aşikâr

Bilme benden diyüben hüccet kodın
Şâhidiz allâh için böyle didin

Çün bu resme şehâdet virdiler
Cümle taşın söylediğin gördiler
(Gülerer,2019:130-131)

Elin öpüp ayağına düşdiler
Evliyâdır bu 'azîz deyişdiler (46b/7-16)

Vilâyetnâmede, tarikat geleneklerinin ve buna bağlı olarak da din dışı bazı ritüellerin oluşması da Hacı Bektaş-ı Velî'nin seçilmiş velî olduğunu gösteren bir mantık içerisinde anlatılmıştır. Din dışı ritüele örnek olarak, şeyhinin yanından ayrılarak başka bir yerde faaliyet gösterecek olan müritlere, halifelik sembolleri olan elif-i tâç, çerâğ, hırka, sofra, alem ve seccade gibi emanetlerin verilmesidir. Hacı Bektaş-ı Velî darı yığının üzerinde tek bir darı tanesini bile hareket ettirmeden iki rekât namaz kılınca kutsal emanetler havada uçarak gelip her biri yerli yerine konmuştur.

Durdu yerinden hemân tâc-ı resul
Geldi bektâş başı üzre pür-usûl

Rûşen olup durduğu yerden çerâğ
Geldi bektâş önüne hem yandı yağ

Hırka dahı durduğu yerden hemân

Geldi hünkâr egnine girdi revân (23b/10-18) (Gülerer,2019:78-79)

Sofra dahı durdığı yerden gelüp
Hacı bektâşın önine yayılır

Geldi durdı başı üstine 'alem
Anın ile ümmet oldu muütenem

Geldi seccâde döşendi altına
Fikre var hep oturanlar yine

Didiler bunca velîyy-i mu'teber
Ger bu yerde iderise ol karâr

Bunda bizim hîç demimiz oynamaz
Şevk zevkile muhabbet kaynamaz

Nice fikri etdi ise bunlar tamâm
Hocaya ma'lûm olur cümle merâm

Durdu yerinden ol-dem bektâş hemîn
İndirür ol vuslâlar bir zemin

Kodı Hoca nazarında anları
Neyler imdi dinlegil bu cânları

Hoca emri eyledi erkân etdiler
Bunca erler cümle seyrân etdiler

Eylediler ibtidâ anı tırâş
Ehl-i fakra kılmak için anı baş

Sâniyen virdiler ana bî'atı
Tâ ki bevcle makâm-ı rif'atı

Dahi ol kubbe-i elif tâc-ı güzîn
Urdı bektâş başına anı hemîn

Giydirir hırkayı dahı pür-uşûl
Didiler kutlu ola ehl-i kabûl

Sofrayı çerâğı dahı ba'de-zân
Virdi tekbîr ile anı ol-zamân

Alemi dahı virdi erkân ile
Böylece nakli esahh bürhânile
(Gülerer,2019:79-80)

Anda icâzet inâbet tabşırur
Halîfelik hükmini cümle virür (24a/1-16)

Din dışı bir ritüel olarak tarikat ortamında ortaya çıkan uygulamalara bir örnek, er gönderildiği belli olsun diye ocakta yanmakta olan bir odunu fırlatmaktır. Ocakta yanan bir odunu, velinin gideceği yere doğru fırlatma ise doğal dünyanın mantığıyla bağdaşmaz. Elle fırlatılmış yanan odun, birisi tutuncaya veya veliye yurt olarak verilmiş yere varıncaya kadar havada kilometrelerce yol kat eder.

Aluban bir tut ağacı esgisin
Dutdı hem rûmdan yanaya atdı hemîn

Meğer ol meydân ortasında hûb
Tarâb ulu odını yanar durup

Rûm erenlerine ma'lûm ola dir
Olalar cümlesin bu işden habîr

Kösegi hoca fakı sultân hemân

Dutuban ol ağacı dikdi 'ayân (24b/13-16) (Gülerer,2019:81)

Animizme diğer birkaç örnek olarak da Hacı Bektaş-ı Velî, toprağı eliyle kazar,”Ak pınarım!” deyince pınar olup akar. (60a) Hacı Bektaş-ı Velî kurbağalara susmalarını söyleyince vıraklamayı bırakırlar (73b) vs gibi örnekleri çoğaltabiliriz.

2. Giriş ve Bitiriş Kuralı: “Anlatı (sage) birdenbire başlamaz ve birdenbire bitmez. Anlatı (sage) durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birinin başına gelen bir felaketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter.” (Olrik, 1994a:2). Manzum Vilâyetnâme, Hacı Bektaş-ı Velî'nin kerametlerini anlatmak için yazılmış bir yazılı kültür ürünü olmasına rağmen metni sözlü kültür ortamında anlatılan menkabelerin bir araya getirilmesinin belirli izlerini taşımaktadır. Manzum Vilâyetnâmede menkâbelerin rivayetler halinde anlatıldığını, dilden dile yayıldığını belirten ifadeler birçok yerde geçmektedir. Örneğin:

Buğday oğlanları dinür adıyla

Müştehiridir işbu söz dilden dile (51a/16)

Şöylece ma'lûm mu 'ayyendir o yer

Nakli bu resmile râvî böyle dir (115b/14)

Bir rivâyet dahı budur dinle ya

Anı dahı nakl ideyim anla ya (128b/5)

(Gülerer, 2019, 141-288-317)

İncelememize esas olarak aldığımız Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesinin girişi üç varak mensurdur. Giriş kısmı kırmızı mürekkeple yazılmış “Hazâ Vilâyet-nâme-i Sultân Hâcî Bektâş-ı Velî” başlığından sonra, Hacı Bektaş-ı Velî'nin aslın ve neslinin beyanı olarak başlar: “İakabsız pes hazret-i hünkâr hâcî bektâş velî ibrahîm sâni oğludur ibrahîm sâni seyyid muhammeddür müsâ-yı sâni oğludur müsâ-yı sâni ibrahîm mûkerremü'l-mücâb oğludur ibrahîm mucâb müsâ-yı kâzîm oğludur müsâ-yı kâzîm imâm ca'fer-i sâdîk oğludur ca'fer-i sâdîk muhammed bâkîr oğludur muhammed bâkîr zeyne'l-'âbidîn oğludur zeyne'l-'âbidîn hazret-i şâh-ı kerbelâ imâm hüseyin oğludur imâm hüseyin hazretleri 'alî murtazâ oğludur pes bu vechle hazret-i hünkâr hâcî bektâş velî seyyitdir bilâ hilaf” (1b/2a) Bu girişten sonra onun neslinin değerinden bahseden durgun anlatımla mensur kısım devam etmektedir. Soy dökümlerinde ismi geçen kişi önce doğup sonra baba olduğundan isimler iki kez peş peşe tekrarlanarak sıralanmıştır. İsimleri bu şekilde iki kez tekrarlayarak sıralamak tamamen sözlü gelenekteki tekrarlarla hafızayı yenilemek ve sık kalıp kullanma alışkanlığındandır (Ong, 2007: 120-126). Hacı Bektaş-ı Velî'nin soy dökümü verildikten sonra babası İbrahim Sani'nin Horasan mülküne padişah olması anlatılarak manzum kısma geçilmiş olur. Manzum kısım İbrahim Sani'nin şeyh Ahmed kızı Bânû-yı Cihan ile evlenmesi ile devam eder. Ancak bir müddet çocukları olmaz, bunun üzerine dualar kabul olur, İbrâhîm Sâni'nin bir oğlu olur adını “Bektâş” koyar. Durgunluk içinde verilen bu kısımdan sonra Bektâş'ın bebekken gösterdiği olağanüstülüklerle coşkunluk hâkim olmaya başlar. Hacı Bektaş-ı Velî dört yaş dört aylık olduğunda Hoca Ahmet Yesevî'nin halifesi Şeyh Lokman Perende'nin yanına talebe olarak verilmesi gelir. Hz. Muhammet ve Hz. Ali'nin ona kuran okutmaları ve Cafer-i Sadık hırkasını Şeyh'e gönderdiği

kısım durgunlukla geçer. Bu kısımdan sonra Hacı Bektaş-ı Velî'nin dışarıda akan suyu mektebhânedeki akıtması ve Şeyh Lokman Perende hacda iken canının bişi istemesi bu durumun Hacı Bektaş-ı Velî'ye malum olup tayy-ı mekân yaparak bişiyi hacca getirip şeyhe sunması durgunlukla verilmiştir. Şeyh hacdan dönünce ona hayırlı olsun gelen dervişleri mektephânedeki akan pınarı sorarlar. Şeyh Lokman Perende'nin Hacı Bektaş-ı Velî'nin Kâbe'de ona bişi getirdiğini anlatması ve suyu akıtmanın Hacı Bektaş-ı Velî olduğunu söylemesi ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin de süsen yaprağı üzerinde namaz kılması coşkunluğun yükseldiği kısımdır. Menkabeler, zincirin halkaları şeklinde birbirine bağlı olarak yükselip inmesi tekrar yükselip inmesi halinde ele alınmıştır. Coşkunluğun en yüksek olduğu an şu şekildedir:

İşidüp sözlerini durdı örü
Aluben seccadesin geldi ilerü

Saldı seccadeyi süsen üstüne
Yalvarup etdi niyâzın dostına

Durdı seccade mu'allak bir varak
Çıkdı bektâş üstüne bi-emri hakk

Kıldı üstünde iki rek'at namâz
Tespîh-i tehlîl ile etdi niyâz

Yere indi gördiler çünkim anı
Didiler sıdk sana hey cânlar cânı (9a/14-18) (Gülerer,2019: 46)

Hoca Ahmet Yesevî'nin kutsal emanetleri Hacı Bektaş-ı Velî'ye vererek onu Anadolu'ya göndermesi durgunlukla geçen son kısımdır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesinin hacmi büyüktür, yazarı tarafından bâblar veya hikâyeler şeklinde tertip edilmiştir. Başta Hacı Bektaş-ı Velî'nin soyunun anlatıldığı kısım nesir olarak kaleme alınmıştır. Diğer bölümler Hacı Bektaş-ı Velî'nin doğumu, büyümesi, Lokman Perende'nin yanında ders görmesi ve veli olarak kendisini kabul ettirmesiyle devam eder. Bedaşan ilinden Hoca Ahmet Yesevî'nin oğlu Kutbettin'i kurtarması, Hoca Ahmet Yesevî tarafından Anadolu'ya gönderilmesi, burada Rûm erenlerinin ona tabii olması ve Suluca Karaöyük'e yerleşmesi burada gösterdiği kerametlerden sonra Hacı Bektaş Velî'nin Sarı İsmail, Hacım Sultan gibi önemli halifelerinin menkabeleri yer alır. Sonunda ise Osmanlı hükümdarı I. Murat'ın Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesini yaptırmaları ve daha sonra yapılan tadilat anlatılarak eser bitirilir. Yukarıda da işaret edildiği gibi halifelerin anlatımına kadar olan kısımlarda asıl kahraman Hacı Bektaş-ı Velî, daha sonra geçen olayların asıl kahramanı ise hem ele alınan halife hem de Hacı Bektaş-ı Velî'dir. Vilâyetnâmede ilk iki kısımdan sonra her olay bir menkabe etrafında toplanmıştır.

Sözlü kültürde her menkabe ayrı bir yapı olarak anlatılırken Vilâyetnâmede, efsaneler bir araya toplanarak birbirinin devamı niteliğinde bir kronolojik yapı teşkil edecek biçimde yazılmıştır. Her bir menkabe metin içerisinde bir durak noktası gibidir. Bu durak noktalarının her biri bir menkabe olarak düzenlenmiştir. Bu menkabeleri ele alan bölüme verilen isim ele alınan konuya göre değişmektedir. Örneğin, "Der Beyân- Hoca Ahmed Yesevî Kutb-ı din Haydar Cenk-i Bedaşân", "Hünkârın Çobana Vilâyet Gösterdiği", "Vilâyet-i Hünkâr Kalecik Kâdısı",

“Vilâyet-i Hünkâr Mürde-i Zinde Eylediği”, “Vilâyet-i Hünkâr Karadenizden Gemi Halas Etdiği” gibi anlatılan konuyu içeren başlıklar şeklinde yazılmıştır. Böylece eser 44 başlıktan oluşturulmuştur.

“Durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birine gelen bir felaketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter.” (Olrik,1994a: 2). Giriş ve Bitiriş Kuralı yazılan her menkabe için uygunluk göstermektedir. Örnek olarak; Hacı Bektaş-ı Velî'nin “Der Beyan-ı Hoca Ahmed Yesevî Kutb-ı dîn Haydar Cenk-i Bedahşân” başlığı altındaki durak noktasında; Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevî'nin doksan dokuz bin halifesi vardır. Hocanın birkaç kerameti (Hoca'nın kaşık satan öküzü, insanların köpek gibi hırlamaları vs) durgunluk içinde verilir. Kâfir olan Bedahşan ilinin hâkimi Müslümanlara eziyet etmektedir. Ahali Hoca'dan yardım ister. Hoca'nın oğlu Kutb-ı Haydar gazilerle kâfirin üzerine gider ancak yenilir ve hapsedilir. Yedi yıl geçer. “hünkârın kutb-ı dîn haydarı bendden halâs etdiği” başlığıyla olan kısımda Müslümanlar Hoca Ahmet Yesevî'den yardım isterler. Hacı Bektaş-ı Velî yardıma gelir ve şahin şekline girerek hem esiri kurtarmaya hem de halkı müslüman yapmaya gider. Hoca'nın halifeleri onun Hacı Bektaş-ı Velî'ye iltifatından rahatsız olurlar. Hacı Bektaş-ı Velî şahin şeklinde Haydar'ın esir tutulduğu mağaraya gelir, insan şekline tekrar döner, hem kel olmuş başında saçlarını tekrar çıkartır hem gaipen hurma getirerek onun karnını doyurur. Onu kucağına alarak bir anda tayy-ı mekân yaparak onu evine getirir. “hünkârın bedahşânı müslimân eylediği” başlığı altında Hacı Bektaş-ı Velî mağaraya geri dönerek kırk gün yemeden içmeden çile çıkarıp hakka niyaz eder. Bunun üzerine güneş kâfirlerin üzerlerine doğmaz olur. Papazlar durumu teküre anlatırlar. Tekür sihir yapıp durumu düzeltmelerini papazlardan ister. Kâfirler Hacı Bektaş-ı Velî'yi yakalamak için geldiklerinde mağaranın girişinde Hünkâr'ı korumaya gelen yedi başlı ejderhayı görürler. Tekür papazlara kızarak Müslüman olmaya karar verir.

Ezdehâdan bir mil uzak durdılar
Yüzlerini cümle yere sürdiler

Etdiler feryâdla efgân-ı zâr
Cümle ruhân cümle pâpâs her ne var

Didiler ey hâcî bektâş kıl kerem
Afv idesin suçumuz işbu dem

Sana îmân getürelim bu zamân
Cümle mü'mîn olalım pîr-i civân (18a/11-14) (Gülerer,2019:66)

Ancak bir vakitten sonra Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendilerine sihir yaptığı kanısına varıp tekrar eski dinlerine döndüler.

Şol ki kâfir cāhîl bî-dîn olur
Döndi dîninden yine la'în olur

Didiler sāhir dūrür türkin eri
Sihirle gösterdi bize ejderi

Hâcî bektâşa tekür gönderdi māl
Didi var git cümlesi sana helāl

Yine halkın çoğı inkār oldılar
Dînini terk etdiler hep döndiler (19a/6-9) (Gülerer, 2019: 68)

Bunun üzerine Hacı Bektaş-ı Velî Hakk'a münacatta bulunup ülkeye yağmur yağmamasını diliyor. Duası kabul olur.

Yağmaya yağmur ekinler bitmeye
Kızlık ola dâne buğday bitmeye

Böyle diyüp gāra girdi evliyā
Rabbine etdi münācāt bî-riyā

Yağmadı yağmur ve hem bitmedi ekin
Kızlık oldu kahrı hakdan ki sakın (19a/12-14) (Gülerer, 2019: 68)

Kırk gün sonra gelip ricacı olurlar tekrar Müslüman olmaları şartıyla kıtlık kalkacaktır.

Yalvarup amān diler erden kamu
Tövbe etdik didiler biz yā 'ammu

Münkir olup gerçi etdik çok günāh
Lutf idüp 'avf eyle ya şāh oğlu şāh

Böyle diyüp barmağın götürdiler
İbtidā hakka îmān getürdiler (19b/11-13) (Gülerer, 2019: 69)
Hacı Bektaş'ın cadı olduğunu ileri sürüp tekrar dinden dönerler. Bu kez dua üzerine ocaklarındaki ateş yanmaz olur.

Hâcî bektâş işidüp kıldı sücūd
Aldı kâfir ocağından cümle od

Kırk gün oldu çakmadı çakmakdan od
Bişmedi çiğ yanmaz od çıkmazdı dūd (19b/17-18) (Gülerer, 2019: 70)

Gicelerde yanmadı şem'a delîl
Karanuda kaldı begler heme zelîl

Yine münkirler peşîmān oldılar
Tevbe idüp ehl-i îmān oldılar (20a/1-2) (Gülerer, 2019: 70)

Tekrar mümin olup bir süre sonra tekrar kâfir oluyorlar

Hep bedahşān halkı mü'mîn oldılar
Bir zamān hakka 'ibādet kıldılar

Bir zamāndan yine münkir oldılar

Murtâd olup yine dînden döndiler

Hâcî bektâş bildi bunı yine çün

Gizledi kâfirlerin cümle suyn

Kurıdı suyu çaylar akmadı hîç

Kazdılar kuyu suyu çıkmadı hîç (20a/7-10) (Gülerer, 2019: 70)

Hacı Bektaş-ı Velî'nin asıl kahraman olarak ele alındığı durak noktasında durgunluk kısmı, bu durak noktalarını içeren her bir menkabeden asıl coşkunluğu yaratan olay Hacı Bektaş-ı Velî'nin gösterdiği bir kerametle doruk noktasına ulaşır. Bu kerametten sonra coşkunluk yerini durgunluğa bırakırken metin içerisinde başta olayı hazırlayıcı (şahin şekline girme, kel başı tedavi etme, bir anda hurma getirme, bir anda uzak mesafeleri kat etme vs) veya sonda olayı bitirici bir veya birkaç keramet yer almaktadır (gün ışığını karartma, kıtlık kuraklık yaratma vs). Verilmek istenen asıl kerametın dışında kalan olayın hazırlayıcısı birçok keramet durgunluk içerisinde verilmektedir. Olrik'in (1994) belirttiği gibi, çoğu zaman başlıca kişilerden birine gelen bir felaketi içeren sonuç olayından durgunluğun gelmesi de anlatılan her menkabe için uygun düşmektedir. Aynı menkabesinde sözünde durmayan halka Hacı Bektaş-ı Velî'nin duası üzerine ejderhanın musallat olup kâfirleri yemeye başlaması felaketi üzerine halkın tekrar tövbe etmesi ve bağışlanmalarıyla sona erer.

Hak te'âlâ ejdere emri eyledi

İçdi çaylar suynı gör neyledi

Kande kâfir ili varsa gider ol

Kande kâfir bulsa anı yudar ol

Halkı kâfir komadı etdi helâk

Yir yüzün kâfirden etdi cümle pāk

Bākisi cümle îmān getürdiler

Mü'mîn olup yerine oturdılar (20b/13-16) (Gülerer, 2019: 72)

Birbirine halkalar şeklinde bağlanarak giden menkabelerden oluşturulmuş eserde her menkabe için giriş ve bitiriş kuralı uygulanmıştır, diyebiliriz. Her bir menkabe için bu kural uygulandığı gibi başta da işaret edildiği üzere esere genel bir giriş de yapılmıştır aynı şekilde genel bir bitiriş de söz konusudur. Menakıp kitapları asıl olarak tekkelerde bir kişi tarafından karşısındaki derviş grubuna karşı kendi tarikat pirinin adını ve anısını yaşatmak amacıyla yüksek sesle okunmak için yazılmış olduğundan sonu da yazana okuyana ve dinleyenlere yapılan duayla bitirilmektedir.

Bu kitābı okuyanlar cānıyla

Son nefesde göçeler îmānile

Dinleyenler dilerem müste'ân

Lā-hāb ola uçmağa revan

Yazanı etme kıyâmetde zelîl

Yazdırana rahmet eyle yâ celil (86a/16-17-18) (Gülerer, 2019: 222)

3. Anlatımda Tek Çizgilik Kuralı: “Halk anlatısı bir olay çizgisini başkasıyla karıştırmaz; her zaman tek çizgilidir. Eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa; bu bir konuşmanın içinde verilir. ...Tek olay çizgili halk anlatısında resim sanatının perspektif kavrayışı yoktur. Sadece, sonra gelen olayları yan yana dizeleri kabartmaların tekniğini bilir. Yapısı heykeltıraşlık ve mimarlığın yapısı gibidir; bu nedenle sayılara ve diğer simetri gereksinimlerine sıkı sıkıya bağlıdır.” (Olrik, 1994b: 4). Manzum Vilâyetnâmede olaylar, “hünkârın kutb-ı dîn Haydarı bendden halas etdiği”, “hünkârın bedahşânı müslimân eylediği”, “hoca ahmed yesevînin horasân erleri ile mülâkâtı”, “hocanın hünkâra emânet teslim daru çeçi üstinde namâz kıldığı”, “hünkârın rûm azm etdiği”, “hünkârın emreye vilâyet gösterdiği”, hünkârın bostancıya vilâyet gösterdiği” gibi anlatılan menkabeyi kapsayan başlıklar altında yazılmıştır. Bu başlıklarla ele alınan her menkabenin olay çizgisi birbirinden ayrılmaktadır. Böylelikle bir başka olayla karıştırılmamakta ve her kısımdaki olay anlatımında olayın başlaması, gelişmesi ve sona ermesi şeklindeki tek çizgililik kuralına uyulduğu görülmektedir. Daha önceki olaylar hakkında bilgi verme de geçmişte olan bir olayı/anıyı anlatma ya da karşılıklı konuşmada geçmişte yaşananları nakletme şeklindedir.

Gördiler mektebde çıkmış bir pınar

Çevresi yeşil çimen hûş mürğ-zâr

Didiler şeyhe ki dâ'im bunda biz

Sizi görmeye gelince ey 'azîz

Bunda pınar varıdığın görmedik

İşbu sırrın gavrına hîç irmedik

Şeyh aydır ki ey vilâyet erleri

Ey kerâmet ehlinin serverleri

Bu vilâyetden zuhûr etmişdürür

Hacı bektâş aşikâr etmişdürür (8b/1-5) (Gülerer, 2019: 44)

Örneğinde olduğu gibi geçmişte olmuş olan bir olay Şeyh Lokman Perende ile müritleri arasında geçen diyalogla anlatılmıştır. Menâkıbnâmede her kısmında işlenen olay tek çizgili olarak ele alınmış, resim sanatının perspektif kavrayışına yer verilmemiştir. Bu yüzden, Vilâyetnâmenin asıl kahramanı olan Hacı Bektaş-ı Velî'nin sadece kerametleri belli bir kronolojik sıra içerisinde verilmiş, bunun dışında gerçekte hayatı konu edinilmemiş hangi tarikata mensup olduğu ve bu tarikatın ne gibi özellikler taşıdığı gibi ayrıntılara cevap verilmemiştir. Aşağıdaki örneklerde örnekte görüldüğü gibi eserdeki menkabelerin birbirine benzer bir şekilde işlenmesi de simetrik bir yapıya bağlı olduğunun bir göstergesidir.

Emre tabdık hünkârın çün üç kez in

Hâk-pâyine hemân sürdi yüz in (31a/6) (Gülerer, 2019: 95)

Karşudan göricegiz bildi hemîn
Sürdi yüzün şâha karşı ber-zemîn (93a/9) (Gülerer, 2019: 238)

Elin öpdi sürdi yüzün pâyine
Kodı çün hemyânı da nazarına (94b/18) (Gülerer, 2019: 241)

Eri bildi el öpüp sürdi yüzün
Mest olup 'aşkile ol açdı gözin (126b/14) (Gülerer, 2019: 313)

4. Dikkati Baş Kahramanın Üzerine Toplama Kuralı: “Halk anlatı geleneğinin en büyük kuralı dikkati başkahramanın üzerine toplamadır. Anlatıda tarihsel olaylar anlatılıyorsa dikkat kahramanın üzerine toplanır. Sagede iki kahraman belirtildiği zaman halk anlatısının nasıl geliştiğini görmek çok ilgi çekicidir. Bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Sage onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o, en önemli karakterdir.” (Olrik, 1994b: 5) Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesi, Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabelerini anlatan sözlü kültür ortamından yazıya geçirilmiş bir kitaptır. Bu eserde Hacı Bektaş-ı Velî her zaman gerçek başkahramandır. Vilâyetnâme onun soy dökümü ile başlamaktadır. Bütün dış görünüşüyle en önemli karakter Hacı Bektaş-ı Velî'dir. Ayrıca, Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinin anlatıldığı kısımların başkahramanı da Hacı Bektaş-ı Velî'dir. Anlatılan halife ikinci kahraman olarak ele alınır. Tek başına menkabeleri anlatıldığında ise asıl kahraman olarak anlatılırlar. Örneğin Hacı Bektaş-ı Velî'nin önemli halifelerinden Hacım Sultan önceleri iki velî bir arada anlatılır bu kısımlarda asıl kahraman Hacı Bektaş-ı Velî'dir. Hacı Bektaş-ı Velî, batın kılıcını (ağaç kılıç) Hacım Sultan'a kuşatır ve onu meydan celladı yapar. Hacım Sultan, ondan izinsiz kılıcı tekkeye su taşıyan katırda dener ve katırı iki parçaya böler. Bunun üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ın kollarının çolak kalmasını isteyince kolları çolak kalır. Hünkâr'ın affetmesiyle kolları tekrar düzelecektir. Bu menkabede dikkat hep Hacı Bektaş-ı Velî'dedir.

Kolaçık Hâcımdır ol merd-i 'azîz
Ol veliyy-ullah ol nesli temîz

Hem vilâyet ehli gürbüz er idi
Râzîna hünkârıñ râz-dâr idi

Hazret-i Hünkâr ki bir ad eyledi
Anı meydânına cellâd eyledi

Kuşadır bâtîn kılıcını ana
Bunu virdim gör ki ne dirim sana

Emrimizdir kimseye kasd eyleme
Dut sözümüz kimse ayıbın söyleme (111a/12-16) (Gülerer, 2019: 278)

Sundılar kılıc erenler dir bana
Ben dahı sımayayım didi buña

Ol kılıc katıra bir kezin çalar

Orta yerden katırı iki böler

İşidüp anı ki Hünkâr hazreti
Kakıyuban gazaba geldi katı

Dir benim sözim niçün işitmedi
Didigimiz emri üzre gitmedi

Çolak olsun didi geldi bir nefes
Tutmaz oldu iki kolı anda pes

Kolı açık Hâcıma geldi cün bu hâl
Çolak oldu geldi özine melal (111b/2-7) (Gülerer, 2019: 279)

Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'den ayrılmasından sonraki her menkabede dikkat hep Hacım Sultan üzerine toplanmıştır. Örnek, Hacım Sultan'ın Sakarya nehrini ikiye bölme kerametinde asıl kahramandır:

Kolı açık hâcım o sultân-ı kerem
Ol 'azîz ol latîf muhterem

Didi ey dîdâr gören ey pāk su
Tayyib tâhîr akan ey hâki su

Sen dahı dosta gidersin biz dahı
Dosta giden ma'nî yok ey ahi

İki şakk oldu Sakarya ol-zamân
Yarısı yukarıya gıtdi revân

Yarısı aşağıya akdı gider
Su geçid virdi bula da gör nider (112b/13-16) (Gülerer, 2019: 282)

5. Kalıplaştırma Kuralı: “Aynı çeşitten iki insan veya durum elverdiği ölçüde değişik değil, elverdiği ölçüde birbirine benzerdir. Hayatın böyle katı üsluplaştırılmasının kendisine özgü bir estetik değeri vardır. Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır.” (Olrik, 1994b: 4). Vilâyetnâmede aynı çeşitten insanların özellikleri sayılırken birbirinin benzer şeklinde sayılmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifeleri birbirine benzer bir şekilde ele alınmıştır. Örnek: Kara Donlu Can Baba, Kolu açık Hacım Sultan, Mahmut Hayranî gibi.

Kara tonlu cân baba dirler imiş
Ki velâyet ehl-i gürbüz er imiş (62b/2) (Gülerer, 2019: 166)

Kolaçık hâcımdır ol merd-i 'azîz
Ol veliyy-ullah ol nesli temîz

Hem vilayet ehli gürbüz er idi

Râzîna hünkârîñ râz-dâr idi (111a/12-13) (Gülerer, 2019: 278)

Seyyid-i mahmûd-ı hayrânidir adı

Ki ulu kuvvetlü gürbüz er idi (70a/8) (Gülerer, 2019: 183)

Vilâyetnâmede benzer amaç taşıyanlar veya benzer durumlar karşısında kalıplaşmış ifadelerle anlatılmaktadır. Bu birbiriyle aynı olan durum benzer şekilde kalıplaşmış sözlerle ifade edilmiştir. Örnek çoğu kerametden sonra “elin öpüp ayağına düşeyim/ayağına yüz sürmek” kalıp ifadesi geçmektedir.

Tîz segirdüp ben buna ulaşayım

Elin öpüp ayağına düşeyim (31b/3)

Kobdı çobân tîz segirdüben irer

Elin öpüp ayağına yüz sürer (31b/5)

Elin öpüp düşerler ayağına

Gel kerem kıl işte geldik biz yine (40b/4)

Elin öpüp ayağına düşdiler

Evliyâdır bu ‘azîz deyişdiler (46b/16)

Elin öpüp ayağına düşdiler

Kavm-i tatar hep ol-dem and içdiler (89b/2)

Himmet almağa şehirli üşdiler

Elin öpüp ayağına düşdiler (91b/5)

Elin öpüp ayağına düşdiler

Geldiler dervişler sevinışdiler (115b/17) (Gülerer, 2019: 96-96-117-131-229-234-289)

Aynı şekilde benzer durumlarda kalıplaşmış “kem bizden kerem sizlerden”, “Hakka giden hak uğurum hakkı için”, “artuban eksilmesin, taşuban dökülmesin” gibi örnekler de verilebilir.

Didi kem bizden erenlerden kerem

Hem erenler halkıdır dâ'im kerem (28b/2)

Hakka giden hak uğurım hakkı için

Kim uğurım hakdurur ol hak için (34a/6)

Artuban eksilmesin dedi hemîn

Taşuban dökülmesin dir ol güzîn (38b/9) (Gülerer, 2019: 89-102-112)

6. Yineleme Kuralı: “Sage yapısının bir diğer önemli ilkesi de Yineleme Kuralıdır. Halk anlatıları tam anlamıyla ayrıntılara inme tekniğinden yoksundur ve zaten pek ender olan tasvirle de çok kısa oldukları için konuya önem kazandıran etkili bir araç olamazlar. Geleneksel sözlü anlatımımızda yalnız bir seçenek vardır; yineleme.” (Olrik, 1994a: 3) Manzûm Vilâyetnâmede, tıpkı sözlü kültür ortamındaki anlatılar gibi yinelemeler önemli yer tutmaktadır. Olayların anlatımında gerilimin artmaya başladığı önemli sahnelerde yinelemeye yer verilmiştir. Örneğin Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu'ya geldiğinde buradaki erenlere selam verir. Anadolu erenleri toplantı halindedir. Selamı sadece Fatma Bacı duyar ve selamı üç kez alır.

Rûm kurbına gelince ol hümâm

Rûm erenlerine virdi hoş selâm

...

Cümleten sohbet iderdi ser-be-ser
Ol selâm tuymadı anda bir er

Bacıya pes ma'lûm olur
Ayağ üstine hemân turı gelür

El sîneye koyuban aldı selâm
Didi üç kez aleyhi's-selâm (27a/4-9) (Gülerer, 2019: 86)

Olrik'in (1994) yazdığı gibi, anlatıda ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsa yinelenmektedir. Bu sahnede de Fatma Bacı'nın üç kere selam almasından sonra gerilim, olayın akışını bozmayacak şekilde, yinelenmiş olur. Hacı Bektaş-ı Velî'nin çağrısına uyup yanına gelmeyen erenler mumlarını yakamazlar, altlarından seccadeleri kaybolur örneklerinde olduğu gibi;

Üf didi bir kere ol kutb-ı cihân
Cezb olup çerâğları cümle hemân

Didiler üç yaydı gün ey cemîl
Yanmadı çerâğları hiç şöyle bil (28b/17-18) (Gülerer, 2019: 90)

Ne kadar cehd itdilerse yanmadı
Bu işin hiç bir 'ilâcı olmadı

Bu remüzden gayri ey yâr-i 'azîz
Barmağıyla bir işâret kıldı tîz

Oldı seccâdeleri ser cümle gayb
Altlarından otururken kılma reyb (29a/1-3) (Gülerer, 2019: 90)

Vilâyetnâmede, Birçok olayda yineleme kırk sayısıyla verilmiştir.

Âteşi kırk kez dolanup durdı hem
Hırkasın çıkardı ol kân-i kerem (52b/9) (Gülerer, 2019: 144)

Durdı kırk gün orada peymânceye
Kimse dimez ki ana noldın niçeye

Kırk birinci gün görür niçe kişi
Sürüben merkeblerin gitmek işi (83b/7-8) (Gülerer, 2019: 216)

7. Üçler Kuralı: “Yineleme hemen her zaman üç sayısına bağlıdır. Yedi, on iki ve bazen başka sayılar da ortaya çıkar doğal olarak, fakat bunlar sadece toplam soyut nicelikleri belirtmek için kullanılır. Fakat tüm halk anlatıları Üçler Kuralına uymaz.” (Olrik, 1994a: 3). Manzûm Vilâyetnâmede, halk anlatılarının önemli bir kuralı olan Üçler Kuralının işletildiği

görülmektedir. Yineleme de üç sayısına bağlı olarak verilmiştir. Örnek, Kara Donlu Cân Baba'yı kâfirler, rahip ile birlikte üç gün kazanda kaynatırlar.

Cân baba rāhib el ele aldılar
Ol ulu âteş içre daldılar

Üç düni gün od içinde kaldılar
Evliyânındır bu cünbüş bildiler (61a/15-16)

Cân babayı gördiler oddan çıkar
Cismini od yakmamış bunlar bakar

Cân babanün yanına gülev han varır
Keşîşin barmağı avcında görür (61b/1-2) (Gülerer, 2019: 164)

Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu'ya geldiğinde Rûm erenleri sohbet halindedirler. Hacı Bektaş-ı Velî erenlere selam verir. Selamı sadece Fatma Bacı duyarak ayağa kalkıp üç kez selâmı alır örneği yineleme kuralında gösterilmişti. Diğer bir örnekte, Sarı Saltık ve diğer üç kişi seccadenin üzerinde denizi geçerler.

Oldı çün seccâde su üzre revân
Seccâde üstinde ol üç er hemân

Üçü bir seccâde üzere gitdiler
Rûm ilinden yanaya 'azm etdiler (66a/15-16) (Gülerer, 2019: 175)

Mollalar Hünkâr'a hürmet etmeyince o da Sadettin'in ağzından elini sokarak kalbini kavrayıp sıkar. Üç damla kan gelir.

Uzadır elin irer sa'de'd-dîne
Sokar elin ağzına çün ol-deme

Tutdı yüregini sıkardı çeküp
Gözleri görür idi anın bakup

Seki kâtına götüricek yakîn
Sıkdı yüregini anın pek yegin

Tamdı yürekten yere üç tamla kan
Aklı gitdi düşdi sa'de'd-dîn hemân (78b/15-18) (Gülerer, 2019: 203)

Kayı bey oğlanları üç kişidir. (95b/16-17); Hünkâr'ın üç tane nefes evladı olur. (88a/1-2); Pîr-i âb sultân'ın üç oğlu da vebadan ölür. Sultân kendini helâk etmesi üzerine son ölen oğlunu gösterdiği bir kerametle canlandırır.

İkisin aldın birin bağışlagıl
Fazlın ile bize lutf işlegil

Didi allâh ezânî ile ey oğul
Kalk yukarı uzanuban yatmagıl

Allâhın kudretiyle ey 'azîz
Dirilüp geldi ayak üstine tîz (120b/2-4) (Gülerer, 2019: 299)

Manzûm Vilâyetnâmede üç sayısının dışında halk kültüründe sıklıkla başvurulmuş 5, 7 ve 40 kalıplaşmış sayıları da geçmektedir. Üçün yanında bu sayılardan en çok 40 sayısı kullanılmıştır. Menâkıbnâmede 40 sayısı, 40 yıl veya 40 gün olarak vardır. Çuvalların dibinde kalan unları sikeleyip elde edilen undan hamur yapıp 40 gün beklerler. O hamur herkese yeter. Ateşin etrafını kırk defa döner. Ateşin küllerinden dağda odun çoğalır. 40 yıl manevi olgunlaşma süresi olarak ifade edilir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin çile çekme süresi 40 gün, cihanda âlemin kutbu olması 40 yıldır.

Dahi ya bektâş işit dinle sözim
Kutb-ı 'âlem ben idim bilgil özüm

Gitmeye bâkiye vakt irdi bana
İşte bu rûtbeyi virdim ben sana

Kırk yıl olısar senin devrin tamâm
Bu cihâna kırk sene sensin imâm (24b/5-7) (Gülerer, 2019: 80)

5 sayısının yineleme bildirmediği durum da vardır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin'ın ikazına rağmen Sarı'nın iki öküzünü sürüye katması ve Öküzlerin kurt tarafından parçalanması olayıdır. Hacı Bektaş-ı Velî, cemaate şahit olarak gösterdiği beş taşın yanına gidip şahitlik yapmalarını isteyince taşlar dile gelip konuşurlar ve olayı anlatarak şahitlik yaparlar.

Vardı ol beş taş didi ki beş taş
Çün bu sözi söyledim ben buna fâş (45b/16) (Gülerer, 2019: 129)

Manzûm Vilâyetnâmede ayrıca 99 bin ve 57 bin sayılarıyla da karşılaşmaktayız. 99 bin Hoca Ahmet Yesevî'nin halifelerinin sayısıdır.

Var idi toksan tokuz bin mu'teber
Ol erin halîfesi gûş it Haber (10a/6) (Gülerer, 2019: 48)

99 bin halife Menâkıbnâmede bazen 99 bazen de 90 bin olarak geçmektedir.

Var idi toksan bin halîfe çâkerî
Cümlesinin serveri hem rehberi (11b/7) (Gülerer, 2019: 51)

Hoca Ahmet Yesevî'nin doksan dokuz bin halifesi, onda bulunan kutsal emanetleri almak isterler. Hoca Ahmet Yesevî emanetleri (elifi tac, hırka, sofra, çerağ, âlem vb.) gösterdiği kerametler sonucunda Hacı Bektaş-ı Velî'ye verir. 99 bin halife Hacı Bektaş-ı Velî'nin üstünlüğünü kabul ederler. Bektaşî menâkıbnâmelerinde 99 bin simgesel sayısı Hoca Ahmet

Yesevî'nin halifelerini göstermektedir. 99 sayısı Altay uluslarında 99 Tengri inancından etkilenmiş olabileceğini söyleyebiliriz. 99 Tengri her biri Gök Tanrı'nın sıfatlarının birine karşılık gelmek üzere 99 Tanrı'dır (Ögel, 2003: 447). İslami dönemde Kuran'dan tespit edilen Allah'ın 99 ismi gelmektedir. Bektaşî geleneğinde bu sayı binle çarpılarak 99 bin halife şeklini almıştır. Hoca Ahmet Yesevî, Türkistan'daki 99 bin halifenin pîridir. Manzûm Vilâyetnâmede ayrıca 57 bin sayısı geçmektedir. 57 bin Anadolu (Rûm) erenlerinin sayısıdır. Ruhani sıralamada en başta Türkistan erenlerinin pîri Hoca Ahmet Yesevî gelmektedir. Ondan sonra Horasan erenlerinin başı Hacı Bektaş-ı Velî gelir. Rûm (Anadolu) erenleri sıralamada üçüncü durumdadır (Mélíkoff, 2010). Hacı Bektaş-ı Velî, Rûm (Anadolu) erenlerini kendisine bağlar. 360 halife sayısı olarak geçer:

Ol zamân hünkâr nazarında tamâm

Üç yüz altmış halife hâzır bî-nâm (85a/17) (Gülerer, 2019: 220)

Molla Said'in namaz kılarken kıyamda 7 gün, 40 gün secde de durması (82b), 40 gün el pençe divan durması, 40 gün leğende kalması gibi örnekleri çoğaltabiliriz (82b,83a).

8. Bir Sahnede İki Kuralı: İki, aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayısıdır. ... Katı bir kuraldır. ... Bütün anlatı boyunca sadece iki kişi aynı sahnede ortaya çıkar (Olrik, 1994a: 4). Manzûm Vilâyetnâmede bir sahnede iki kişi olduğu gibi ayrıca bir sahnede ikiden fazla kişi bulunsa veya bir topluluk olsa da olay, sahnede asıl olarak iki kişi arasında vuku bulur ve *Bir Sahnede İki Kuralı*na uyulduğu görülmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin dışarıda akan suyu mektebin içinden akıtma sahnesinde Şeyh Lokman Perende vardır.

Bektâş itdi şeyhe kim ey muktedâ
Eyleseñ Hakdan temennâ hem rica

Su çıkup tâ aka mektebhânenen
İhtiyâc olmaya suya taşradan

Şeyh işitdi çünki Bektâş sözünü
Durdı Bektâş'a çevirdi yüzünü

Dir gücümüz yetmez ol işe bizim
Bu sözi toğrı direm işit sözüm

Ol sâ'at Bektâş götürdi el Hakkâ
Didi ya hayyüm ya hayyi bekâ

Maksûdım ma'lûm sana eyle revâ
Hâcetin 'azîz eyleyüp kıldı dû'â

El yüze sürüp de secde eyledi
Secdede iken gör ki ol Hakk neyledi

Mektebin çok urasından bir pınar
Çıkuban oldu hemân dem aşıkâr

Gördi Şeyh Lokmân anı mesrûr olur
İçi taşı şâdıyla pür-nûr olur
(7b/2-11) (Gülerer, 2019: 42)

Bakdı Bektâş çıkmış anda bir pınar
Kapuya toğrı revân olmuş akar

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Hz. Ali'nin sırrı olduğuna nişan göstermesi ve yasemin yaprağı üzerinde namaz kılma sahnelerinde karşısında Şeyh Lokman Peren'de'nin 99 bin halifesi vardır. Bu sahnelerde 99 dokuz bin halife Hacı Bektaş-ı Velî'nin karşısında sanki tek kişi varmış üslubuyla anlatılmıştır.

Didi bektâş anlara ey ulular
Ey kerâmet-gâni ey bahtlular

Kim ki sizden ala seccâdesini
Şol süsem yabrağı üstüne anı

Saluban üstünde kıla hüş namaz

Anı şeyhliğe kabûl eyleyelim

Etmeye yabrak teharrik çoğı az	Kendimizi ana kul eyleyelim
Bizde kuvvet yok didiler bu işe	Didi Hünkâr ger idersem ben bunı
Gelmez elden düşmeziz hîç teşvişe	Bana uyup şeyh ider misiz beni
Didiler ger sen idersen böyle kâr	İşidüp sözlerini durdı örü
Uyaruz sana kamu ey gül'izâr	Aluban seccâdesin geldi ilerü
Saldı seccâdeyi süsen üstüne	Durdı seccâde mu'allak ber varak
Yalvarup etdi niyâzin dostına	Çıkdı bektâş üstüne bi-emr-i Hakk

Kıldı üstünde iki rek'at namâz
Tesbîh-i tehlîl ile etdi niyâz (9a/5-18) (Gülerer, 2019: 46)

Anadolu'ya geldiklerinde gösterdikleri kerametlerde hep bir sahnede iki kişi vardır. Örnek, Hacı Bektaş-ı Velî ile Tabduk Emre bir sahnede iki kuralı işlemektedir.

Ol elin avçında bir ben var idi
Şevk virir san lü'lü-i şehvâr idi

Şimdi dahı göricegiz ol eli
Bilüriz didi muhakkak ol velî

Hazret-i Hünkâr ol kutb-ı cihân
Emre'den işitdi bu resme beyân

Uzadup destini gösterdi ana
Göricek Emre anı kaldı tana

Gördi avçında yeşil ben var durur
Şu'le saçar lü'lü-i şehvâr durur

Emre tabdık Hünkâr'ın çün üç kezini
Hâk-pâyine hemân sürdi yüzün (31a/1-6) (Gülerer, 2019: 94)

Hacı Bektaş-ı Velî'nin faaliyetlerinin ele alındığı 10 ayrı kısımda geçen olaylarda hem bir sahnede iki kişi hem de topluluk olsa bile olay sahnesinde topluluk sessiz kalır, sahne iki kişi arasında geçmektedir. Bazen de sahnedeki sayı üçtür, bu durumda biri sahnede pasif durumdadır. Örnek Hacı Bektaş-ı Velî, Hızır ve Bostancı'nın geçtiği kavunların çoğalması menkabesinde önce Hızır ve Bostancı sonrada Hacı Bektaş-ı Velî ile Bostancı vardır. Aynı şekilde Üçhisar'da Hacı Bektaş-ı Velî ile gelin arasında ekmeğe yağ sürüp verme ve evdeki küpün yağ ile dolması menkabesinde de önce Hacı Bektaş-ı Velî ile gelin sonra gelinle kaynanası diyalog içindedir. Hacı Bektaş-ı Velî, Dulkadiroğullarından sürüleri güden bir çobanla, Pîr-i Abi'nin konuk etmesi sahnelerinde de Kızılıрмаğı seccadesi üzerine geçen Hacı

Bektaş-ı Velî, Hırka Dağında ardıc ağacı dibinde oturur. Ağaç Hacı Bektaş-ı Velî'yi diğer insanlardan saklar. Sahnede bu kez Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte bir insan değil kişileştirilmiş ağaç vardır. Diğer dervişler seyirci durumundadır.

Hırka tağı üstine Hünkâr varır
Anda bir ardıc dibinde oturır

Dir ey ardıc pürin ile ört beni
Şef olup saklayım yarın seni

Pes ol ardıc kibleye karşı döner
Hünkâr üzre pürî budağı iner

Çekdi ol ardıc dibinde i'tikâf
Erba'ın çıkardı etdi bî-hilâf (35b/7-10) (Gülerer, 2019: 105)

9. Zıtlık Kuralı: “Bir sahnede İki kuralı, yine önemli olan Zıtlık Kuralıyla birbirini tamamlamaktadır. Sage’de her zaman kutuplaşma vardır. ... Zıtlık Kuralı, Sage’nin başkahramanlarından, özellikleri ve eylemleri başkahramana zıt olma gereksinimiyle belirlenen diğer bireylere kadar etkili olur.” (Olrik, 1994a: 4-5). Hacı Bektaş-ı Velî gittiği yerlerde oradaki mevcudiyetinin ilahi kaynaktan gelen meşruluğunu belirtmektedir. Yaşam-ölüm, iyi-kötü zıtlıkları vardır. Menâkıbnâmede Rûm erenlerinin önce Hacı Bektaş-ı Velî’ye karşı çıkma, istememe sonra da boyun eğmesi zıtlığı vardır. Evinde kaldığı Sarı tarafından önce veli olarak tanımaması sonra gösterilen olağanüstülükle önünde eğilme çok rastlanan zıtlıktır. Hoca Ahmet Yesevî’nin 99 bin halifesinin Hacı Bektaş-ı Velî’yi önce kabul etmeyip sonra velî olarak önünde eğilmeleri ve Anadolu erenlerinin Hacı Bektaş-ı Velî’yi önce kabul etmeyip sonra şeyhleri olarak kabul etmeleri zıtlıkları vardır. “Bir sahnede İki kuralı, yine önemli olan Zıtlık Kuralıyla birbirini tamamlamaktadır.” Hacı Bektaş-ı Velî’nin Karadeniz’de taşıdığı buğday yükünün çıkan fırtınada denize dökülmesi ve bir abdalla birlikte geminin reisinin elele denizin dibine inmeleri, burada bir köşk ve buğdaylarını bulmaları, köşkteki iki kişiyle karşılaşmaları vardır. Köşkteki iki kişiden biri Hızır’dır. Sahnede hem Hızır hem de abdal pasif konumda kalırlar. Hacı Bektaş-ı Velî reisle konuşur. Burada zıtlık önce buğday yükünü kaybetme sonra bulma, denizin dibine dalma tekrar yüzeye çıkma sonunda ise bir gemi reisi iken derviş olup “kara abdal” adını almadır. Sahnede bazen iki bazen üç bazen de dört kişi de olsa aktif olarak bulunan hep iki kişidir. Örnek Hacı Bektaş-ı Velî önce burçakları topluyor sonra dağıtıyor.

Didi Hünkâr Ag Kocaya ey ‘azîz
Bu ne zahmetdir çekersiz böyle siz

İki kat olup çekersiz ne belâ
Böyle etmekden buna bir iş kıla

Agca Koca dir nice iş kılalım
Lutf idüp buyurun anı bilelim

Didi Hünkâr nice çekersin ta‘ab
Gel deril di derile cümlesi hep

Agca Koca etdi ey kân-ı kerem
Lutfunuzdur ki buyurun eyle hem

Yine sizindir bu söz ki söylenüz
Hûş mürüvvetdir bize siz eylenüz

Didi Hünkâr burçaıklar dirilün
Çıkuban yerli yerinizden gelün

Cümle burçaıklar yerinden dirilür
Cem' olup hep cümle bir yere gelür

Agca Koca Hünkâra dir ey 'azîz
Lutf idüben eylediniz bunu siz

Lîk bile siz bize maksud budur
Çift emeğinden yimek bize hod(d)ur

Dileriz hurc etmeye buna emek
El emeğinden ola lokma yimek

İşüdüp Hünkâr gör ki neyledi
Döndi ol burçağa yine söyledi

Didi ki ey burçaıklar varınız
Varuban yerli yerine giriniz
(54b/15-18/ 55a1-10) (Gülerer, 2019: 149)

Kalkuban burçak yine dağıldılar
Her biri bitdiği yere geldiler

10. İkizler Kuralı: “İki kişi aynı role çıktığında, bunlardan ikisinin de küçük ve zayıf olarak betimlendiğini gözlemleyebiliriz. Bu iki tip yakından ilişkili iki kişi, Zıtlar Kuralından uzaklaşarak İkizler Kuralının etkisi altına girer. “İkizler” kelimesi burada geniş anlamda ele alınmalıdır. Bu hem gerçek ikizler hem de aynı rolde iki kişi anlamına gelebilir. ...İkinci derecede gelen tipler çift olarak ortaya çıkmaktadır. ... Eğer bu ikizlerden biri önemli bir role geçerse Zıtlık Kuralıyla karşı karşıya gelmekte ve böylece diğeriyle zıtlasmaya başlamaktadır.” (Olrik, 1994a:5). Manzûm Vilâyetnâmede Hacı Bektaş-ı Velî ve Mahmut Hayrani aynı role çıkan kişilerdir. Bunlardan Hacı Bektaş-ı Velî daha önemli bir role geçtiğinde diğeriyle karşı karşıya gelmekte böylece zıtlasma başlamaktadır.

Seyyid-i Mahmûd-ı Hayrânidir adı
Ki ulu kuvvetlü gürbüz er idi

Hazret-i hünkârın evsâfın tamâm
İşidüben 'azm kıldı ol hümâm

Hoş mevlâyı üç yüz abdâl uydurur
Her iş olmasına vakti gördürür

Binüp arslana yılanı kamçı ider
Hazret-i Hünkârı 'azm idüp gider (70a/8-11)

Hazret-i Hünkâr işidüp gör nider
Kendi dahı ana istikbâl ider

Ol kızılca halvetin kurbında hem
Bir kızıl kaya varıdı muhterem

Büyük idi ol kaya divâr mişâl
Katına irişdi Hünkâr bî-melâl

Sıçrayıp ol kayaya oldu süvâr

Ol kayaya didi anda aşikâr (70a/15-18)

Ol gele duran erenlerden yana
Ol revân şimdi bu dem direm sana (70b/1)

...

Seyyid-i Mahmûd 'alîler sırtına çün
Çıkdı bakdı ne görür ol zî-fünûn

Gördi bir er kayaya binmiş gelür
Kimdigin göricek anın bilür

Etmişüz biz didi küstâh-âne kâr
Atdı elinden yabâna düşdi mâr (70b/4-6) (Gülerer, 2019: 183-184)

Hacı Bektaş-ı Velî, Türkistan'da da Anadolu'da da daha önemli bir roldedir. Hacı Bektaş-ı Velî tarafından halifesi olan Hacım Sultan'a ağaç kılıcın verilmesi ve onun kılıcı Hacı Bektaş-ı Velî'ye sormadan kullanması ikisini karşı karşıya getirir. Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ın kollarının tutulmasını isteyince Hacım Sultan'ın kolları eğri büğrü olur. Diğer halifelerin araya girmesi ile Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ı affeder zıtlasma da biter. Hacı Bektaş-ı Velî ile Molla Said aynı rolde iki kişidir. Vilâyetnâmede İkizler Kuralı, gerçek ikizler olarak değil de, aynı rolde iki kişi olduğunda görülmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Hızır aynı rolde iki kişi olarak yer alır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin cenazesini kaldırmak için Boz Atlı Hızır gelir. Sarı İsmail cenazeyi kaldıran kişiyi merak edip peçesini kaldırdığında Hızır sandığı kişinin Hacı Bektaş-ı Velî olduğunu görür.

Çün bizim ser-riştemüz Bektâş durur
Bahriyle berde Hızır yoldaş durur (32a/11) (Gülerer, 2019: 97)

Birisin Bektâş önine kodı tîz
Birisini Hızır'ın önine ey 'azîz (32b/16) (Gülerer, 2019: 99)

...

Hoş kızılca halvet içre Hızır
Sohbet iderlerdi ikisi bile (67a/7) (Gülerer, 2019: 177)

...

Çekdi atı başını ol 'âlî-cenâb
El urup götürdi yüzinden nikâb

Gördi ismâ'îl ki niçe er dürür
Hacı Bektâş-ı Velî server dürür

Otuz üç yıl hizmet etdiği er imiş
Hacı Bektâş Hazret-i Hünkâr imiş

Eri bildi el öpüp sürdi yüzün
Mest olup 'aşkile ol açdı gözün

Şöyle bir gürbiz er imiş hazretin

Kendi elin ile yudın meyyitin (126b/11-15) (Gülerer, 2019: 313)

Olrik'in (1994) İkizler Kuralında belirttiği ikinci dereceden gelen tipler çift olarak ortaya çıkar tespiti Manzûm Vilâyetnâmede de geçmektedir. Örnek, Sarı Saltık'ın yanında seccade üzerinde denizi geçen iki derviş olan Ulu Abdal ve Kiçi Abdal sadece isim olarak geçmekte fazla bir önem arz etmemektedir.

Virdi bir seccâde koşdı iki er

Kançarı gitse bile ola bular

Ulu abdâl kiçi abdâl ol durur

Er yolına irmiş ehl-i hâl durur

Ulu abdâl kiçi abdâl hoş refîk

Oluban hoş gitdi bir kaç gün tarîk (65b/1-3) (Gülerer, 2019: 173)

11. İlk ve Son Durumun Önemi Kuralı: “Bir sürü kişi veya nesne peşpeşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Anlatının ağırlık merkezi her zaman buradadır.” (Olrik, 1994b: 4). Hacı Bektaş-ı Velî, Şeyh Lokman Perende'nin yanına ilim okuması için verilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî, önce Şeyh'e sonra da onun doksan dokuz bin halifesine kerametler göstererek onların üzerinde üstünlük kurar. Hacı Bektaş-ı Velî, Şeyh Lokman Perende ve onun doksan dokuz bin halifesi peşpeşe ortaya çıkmaktadır. Bu kısımda Vilâyetnâmenin en önemli kişisi Hacı Bektaş-ı Velî'dir, bu yüzden öne çıkan kişidir.

Öpdiler elin ayağın gelüben

Çok tevâzuyla niyâzlar kıluban

Cümlesi kisve kodılar önine

Başlarına urdı tekbîrle yine

Şeyh lokmân dahı kisve indirür

Tekbîr ile yine başına urur

Pes Horāsân iklimine bu haber

Şāyi'oldı cümle halka ser-be-ser

Halk-ı nişābūr cemî'i geldiler

Bektâş'ın pâyine yüzler sürdiler (9b/1-5) (Gülerer, 2019: 46)

Aynı şekilde Hacı Bektaş-ı Velî ile Hoca Ahmet Yesevî ve onun halifesi arasında da yaşanır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin gösterdiği kerametler ve işaretler sonucunda kutsal emanetleri alınca, Hoca Ahmet Yesevî tarafından Anadolu'da görevlendirilir. En son gelen olduğu halde en önemli kişi Hacı Bektaş-ı Velî olmuştur. Bundan sonra ağırlık merkezi hep o olacaktır.

Halîfelik sana olsun mübârek
Didiler yâricek ol hak tebârek

Yine geçdi karşuya ol ol pâk-i bâz
Safâ nazar hem sücûdı hem niyâz

Hoca didi Bektâş'a işidesin
Her ne dersem sana anı idesin

Rûm erenlerine baş etdik seni
Var iriş tâlibleri ile gani

Dahi ya Bektâş işit dinle sözüm
Kutb-ı 'âlem ben idim bilgil özüm

Gitmeye bâkiye vakt irdi bana
İşte bu rütbeyi virdim ben sana

Kırk yıl olısar senin devrin tamâm
Bu cihâna kırk sene sensin imâm (24b/1-7) (Gülerer, 2019: 80)

Giriş kısmı Hacı Bektaş-ı Velî'nin Kâbe'ye gitmeleri, buradan Anadolu'ya gelmesi ve iki arslanı taşta dödürmesi kerametiyle devam etmektedir. Daha sonra Anadolu erenleriyle karşılaşır ve onlara üstün gelerek Hacı Bektaş-ı Velî, erenleri kendisine bağlar. Anadolu erenleri kendi makamlarına gittikten sonra anlatı tekrar Hacı Bektaş-ı Velî üzerine yoğunlaşmakta ve onun üzerine duygudaşlık doğurmaktadır. Manzûm Vilâyetnâmede, halifelerin anlatıldığı “der-beyânî hünkâr halifeler kıssası” adlı bölümlerde de anlatının ağırlık merkezi, anlatılan halife ve Hacı Bektaş-ı Velî üzerine toplanmaktadır.

Kalkuban destûr dilerler gitmeye
Varubanı girü dem yom itmeye

Virdi izin cümlesine ol ulu
Ol sa'âdet issi hakdan bahtlu

İrdi her birine bir dürlü nasîb
Erliğin üstüne erlik virüp (30a/11-13) (Gülerer, 2019: 93)

12. Büyük Tablo Sahnesi Kuralı: “Anlatıda anlatım, anlatılan bütün kahramanların yan yana geldiği bu sahnelerde doruğa erişir. Bu sahnelerde anlatının kahramanları yan yana gelirler. Kahraman ve atı, kahraman ve canavar. Bu görkemli durumlar, çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır. Büyük tablo sahneleri bir geçicilik duygusu değil bir çeşit zaman içinde süreklilik niteliği taşıdığı fark ediliyor.” (Olrik, 1994b: 5). Manzûm Vilâyetnâmede “büyük tablo sahnesi” ele alınan çoğu menkabe için geçerlidir denilebilir. Menâkıplarda anlatılan birçok

keramet sahnesi büyük bir tablo şeklindedir. Büyük tablo sahnesi oluşturan menâkıplara birkaç örnek verecek olursak Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Şeyh Lokman Perende ve onun doksan dokuz bin halifesinin önünde süsen yaprağının üzerine seccadesini serip üzerinde namaz kılma sahnesi buna bir örnek teşkil eder.

Saldı seccâdeyi süsen üstüne
Yalvarup etdi niyâzın dostına

Durdı seccâde mu'allak ber varak
Çıkdı bektâş üstüne bi-emr-i Hakk

Kıldı üstünde iki rek'at namâz
Tebîh-i tehlîl ile etdi niyâz

Yere indi gördiler çünkim anı
Didiler siddîk saña hey cânlar cânı (9a/15-18) (Gülerer, 2019: 46)

Anadolu erenlerinin Hacı Bektaş-ı Velî'nin yolunu kesmek için kanat kanada verip arşa kadar uzanmaları, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ise bir güvercin şekline girerek arşa kadar çıkması ve burada meleklerle görüşmesi ve Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu'ya girdiğinde bir sahrada arslanlar saldırması üzerine onları taşla döndürmesi büyük tablo sahnesidir.

İki arslan kendiye etdi hücum
Bî-mühâba geçdi çekmedi gumûm

İkisin dahı eliyle sığadı
İkisine dahı taş olın didi

İkisi dahı hemân taş oldılar
Kalan arslanlar çün anı gördiler

Yüzlerin şâha sürüben gitdiler
Ol velîden nakl böyle etdiler (25a/3-6) (Gülerer, 2019: 81)

13. Tek Entrika Kuralı: “Sage için bir ölçüdür. Bu en iyi olarak gerçek Sage ile edebi eser karşılaştırdırca görülür. Entrika yapısında gevşek olayların ve belirsiz hareketlerin varlığı ürünün elden geçirildiğinin en belirgin işaretidir.” (Olrik, 1994b: 5). Manzûm Vilâyetnâmede olay örgüsündeki entrika birliği, göz önünde bulundurularak birbiri ile ilişki içerisinde olan konular peşpeşe gelen her bir menkabelede ele alınmaktadır. Örneğin Hoca Ahmet Yesevî'nin oğlunun Bedehşan mülküne gidip esir düşmesi, Hacı Bektaş-ı Velî'nin onu kurtarmaya gitmesi ve kurtarması. Geri dönüp Bedehşan halkını Müslüman yapmak için faaliyette bulunması başarılı olup geri dönmesi. Hoca Ahmet Yesevî'nin halifeleri önünde darı üzerinde namaz kılması ve kutsal emanetleri alması. Hoca Ahmet Yesevî'nin kutsal emanetleri Hacı Bektaş Velî'ye verip onu Rûm diyarının irşadı ile görevlendirmesi peşpeşe gelen olaylardır. Manzûm Vilâyetnâme birbirinden ayrı gibi duran menkıbelerin oluşturduğu durak diyebileceğimiz kısımlardan

meydana getirilmiştir. Bu duraklar birbirinin devamı niteliğini taşımaktadır. Durakların hepsine bütüncül olarak baktığımızda ise Hacı Bektaş-ı Velî'nin daha sonra ise hem onun hem de halifelerinin faaliyetlerini veya kerametlerini anlatan tek bir yapıyı içermektedir. Bu şekilde Vilâyetnâme Tek Entrika Kuralına uygun düşmektedir.

14. Epik Birlik Kuralı: “Bütün anlatı öğelerinin, en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görünen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde gerçekleşmektedir.” (Olrik, 1994b: 5). Manzûm Vilâyetnâmesi Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabelerini belli bir kronolojik sıra ile ele alan ve genellikle onun çevresindeki zümreye sunulan bir eser olarak Epik Birlik Kuralına uygunluk göstermektedir. Bu uygunluk öğeleri, Hacı Bektaş-ı Velî'nin hem Şeyh Lokman Perende'nin hem Hoca Ahmet Yesevî'nin halifelerine hem de Rûm erenlerine velîliğini ispat için gösterdiği kerametleriyle başlar. Hacı Bektaş-ı Velî velîliğinin kabulü için ortaya çıkan olağanüstü olaylar serisi olarak devam edip onun vefatıyla sonlanmaktadır. Nitekim en başta ortaya çıkan olağanüstülük içeren kerametler devam eden anlatılarda da gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

15. İdeal Epik Birlik Kuralı: “Birçok anlatı öğeleri, kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler.” (Olrik, 1994b: 5). Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesi, Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabevî hayatını anlatan bir eserdir. Eserin yazılış amacı, Hacı Bektaş-ı Velî'nin velâyetini ve büyük pîrliğini ortaya koymaktır. Manzûm Vilâyetnâmede yer alan olaylar ve kişiler de Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu sûfî şahsiyetini ispatlayacak bir yapıda sıralanmıştır. Kişiler arası ilişkiyi anlatmada; öncelikle Şeyh Lokman Perende'nin Hacı Bektaş-ı Velî'yi “hünkâr” olarak takdis etmesi daha sonra Kutbu'l-aktab ve Türkistan pîri olan Hoca Ahmet Yesevî'nin, oğlunu kâfirlerden kurtarıp onları Müslüman etmesiyle büyüklüğü ortaya çıkmış olan Hacı Bektaş-ı Velî'nin Rûm erenlerinin başı olarak Anadolu'ya gönderilmesi gelir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Anadolu'ya yolculuğu, gösterdiği kerametler ele alınarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin önemi vurgulanmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Suluca Karaöyük'e yerleşmesi ve tek başına faaliyet göstermesi amacına yönelik olarak anlam kazanmaktadır. Devamında anlatılan menakabelerde ise birçok anlatı öğeleri Hacı Bektaş-ı Velî'nin gösterdiği kerametler ve halifeleri hakkında malumat vermek için bir araya getirilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin doğumundan ölümüne kadar uzanan menkabevî hayatı İdeal Epik Birlik Kuralına uygunluk göstermektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak buraya kadar Axel Olrik'in, tespit etmiş olduğu “Halk Anlatılarının Epik Kuralları”na göre Hacı Bektaş Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesinin uyan özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Axel Olrik, ortaya koyduğu epik kurallarının; mit, türkû, destan ve efsane gibi halk anlatılarının sadece Avrupa halk edebiyatında değil diğer milletlerin halk anlatılarında da benzerlikleri olabileceğini ileri sürmüştür (Olrik, 1994: 2). Buna göre, Vilâyetnâmenin anlatı mantığı; Hacı Bektaş-ı Velî'ye velâyetin Türkistan piri Hoca Ahmet Yesevî tarafından verilmesi ve meşruiyeti de Hz. Muhammet'in soyundan gelmesidir. Animizm olan eğilim Hacı Bektaş-ı Velî'nin cansız varlık ve hayvanları kendi kontrolüne alabilmesidir. Keramet zaten manzum eserin asıl yapısını oluşturmaktadır. Giriş ve Bitiriş Kuralı, bu çalışmada görüldüğü gibi Manzûm Vilâyetnâme her bir kerameti anlatan bölümler olarak düzenlenmiştir. Bu bölümlerde durgunluktan coşkunluğa ve coşkunluktan durgunluğa giderek bitmektedir. Anlatımda Tek Çizgilik Kuralı, Manzûm Vilâyetnâmede olaylar tek çizgi halinde ilerler ve biter. Geriye dönüşler karşılıklı konuşmayla ya da bir anıyı anlatmayla verilmiştir. Dikkati Başkahraman

Üzerine Toplama, eserin başkahramanı Hacı Bektaş-ı Velî'dir. Anlatı onun soyunu anlatarak başlamaktadır. Kalıplaştırma Kuralı, Vilâyetnâmede aynı çeşitten insanlar Hacı Bektaş-ı Velî, Tabduk Emre, Mahmut Hayrani vs elverdiği ölçüde birbirlerine benzetilerek verilmiştir. Yinileme Kuralı, Vilâyetnâmede ayrıntıya yer verilmemiş, tasvirler benzer cümlelerle yinelenmiştir. Üçler Kuralı, bu kural eserin bütününde işlemektedir. 3 sayısının yanı sıra 40 ve 7 sayısı da sıkça kullanılmıştır. Ayrıca yinelemeyi göstermek için 3,4,5 sayısına yer verilmiş ve derviş sayısını 90, 99 bin verilerek bu kuralın dışına çıkıldığı da görülmektedir. Bir Sahnede İki Kuralı, her anlatılan olayda (menkabe) sahnede iki kişi vardır. Bu iki kişi dışında üçüncü bir kişi veya kişiler pasif bir durumda anlatılmıştır. Zıtlık Kuralı, eserde asıl olarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin veliliği ve bunu kabul etmeyen insanlar arasında yaşanmaktadır. İkizler Kuralı, eserde hem gerçek ikizler yani aynı roldeki iki kişi Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultân hem de zıtlık kuralıyla karşı karşıya gelen aynı roldeki iki kişi Ulu Abdal, Kiçi Abdal olarak verilmiştir. İlk ve Son Durumun Önemi, eserde Hacı Bektaş-ı Velî'nin Hoca Ahmet Yesevî'nin halifelerine üstünlük sağladıktan sonra tek başına yoluna gittiğinde anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Büyük Tablo Sahnesi, eserde bazı kerametlerin anlatıldığı yerler bu kurala uygun düşmektedir. Tek Entrika Kuralı, metinde birbirinden bağımsızmış gibi görünen duraklar, aslında birbirini tamamlayan ve esasta Hacı Bektaş-ı Velî'nin kerametlerini anlatan tek bir anlatıyı oluşturmaktadır. Epik Birlik Kuralı, eserde yer alan anlatı ögeleri en başta ortaya çıkan olağanüstü kerametler ve daha sonra çıkacak olan kerametlerle anlatıda gözden uzak tutulmayacak olaylar şeklinde bu kuralla uyumaktadır. İdeal epik Birlik Kuralı, Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisine benzer ya da değil diğer kişilerle ilişkilerini aydınlatmak için düzenlenmiştir. Manzûm Vilâyetnâmenin yazarı, kendisinin bizzat bildiği ve ayrıca sözlü kültürden derlediği ayrı ayrı menkabeleri, kendi görgüsü dâhilinde, diğer halk anlatılarında mevcut bulunan genel ilkelere uygun bir yapı oluşturarak eserini yazmış olduğu söylenebilir. Yazarının, Türk halk anlatılarında bulunan anlatı yapısının özelliklerini iyi bilmekte ve bu özellikler de Axel Olrik'in Epik Kurallarının tamamına uygunluk göstermektedir. Sonuçta Manzum Vilâyetnâme epik bir anlatıdır sadece kahraman tipi değişmiş güçlü kuvvetli ve iyi silah kullanan kahraman yerini etkili söz söyleyen ve keramet gösteren veliye bırakmıştır. Kahraman tek başına büyük orduları yener ülkeleri alır, veli ise gönülleri fetheder.

KAYNAKLAR

- Akarpınar, R. B.; Arslan, M. (2010). Tekke-Tasavvuf Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Editör: M. Öcal Oğuz. Grafiker Yayınları, Ankara. s. 339-392.
- Âşıkpaşazâde (2010). *Osmanoğullarının Tarihi, Tenvârih-i Âl-i Osmân*, Çevirenler: Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, Gökkuş, İstanbul.
- Çelebi, Elvan (1984). *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülalesinin Menkıbevi Tarihi)*, Hrız: Erünsal, İsmail E; Ocak, A. Yaşar. İst. Üniv. Edebiyet Fak. Yayınları, İstanbul.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Özel sayı, s. 65-82.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Duran, Hamiye (2007). *Alevî-Bektâşî Klasikleri Velâyetnâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları:369, Ankara.
- Ekici, M. (2010). Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri, Geleneksel Yayınları, Ankara.
- Eflâki, Ahmet (1964). *Âriflerin Menkıbeleri I (Menâkıbu'l- ârifin)*, Çeviren: Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1990). *Vilâyet-nâme, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Gülerer, Salih (2019). Hacı Bektaş-i Velî'nin Manzûm Villâyetnâmesi, Kimlik Yayınları, Kayseri.
- İnalcık, Halil. How to Read Ashik Pasha-Zade's History, *Studies in Ottoman History in Honour of Professor VL Ménege*, 1994, s.139-56.
- Mélikoff, İrene (2010). Hacı Bektaş, efsaneden gerçeğe, Çeviren: Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Noyan, Bedri (1996). *Hacı Bektaş-ı Veli Manzum Vilâyetnamesi*, İstanbul: Can Yayınları. İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2009). *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Olrik, Alex (1994a). Halk Anlatılarının epik kuralları. (çevirenin adı yok) Millî Folklor, Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi, Sayı: 23, s. 2-5.
- Olrik, Alex (1994b). Halk anlatılarının epik kuralları-II, (çevirenin adı yok) Millî Folklor, Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi, Sayı: 24, s. 4-6.
- Ong, W. J. (2007). Sözlü ve yazılı kültür sözün teknolojileşmesi. Çeviren: Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin (2003). Türk mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.